

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-5461.15>

Е.Т. Қартабаева¹, Г.Ж. Бахрадин²

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
дүниежүзі тарихы, және тарихнама деректану кафедрасының кандидат, доценті
Kartabayeva66@gmail.ru

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Тарих, археология және этнология факультеті 2 курс
магистранты Gulka_23_06_94@mail.ru Алматы қ., Қазақстан

КРЕСТ ЖОРЫҒЫ ТУРАЛЫ ИДЕОЛОГИЯНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Аңдатпа

Әлемдік тарихтың аса маңызды мәселелерінің бірі Батысеуропалық христиандардың Таяу Шығыс-тың мұсылман елдеріне жүргізген екі жүз жылға созылған жорықтары болып табылады. Бұл тарихқа крест жорықтары деген атаумен енді. Крест жорығы тарихқа өзінің қара таңбасын салып кетті. Шіркеу қарапайым жандарды жорыққа «Құдайдың қалауы осы» деп айдап салды. Бірақ оның дегені бола қоймады. Соғыстар бейбіт халықты қырғынға ұшыратты. Крест жорықтары Еуропа тарихшыларының жүз жылдық пікірталасына айналғаны белгілі. Дегенмен адамзаттың ақыл ой-парасаты жылдар өткен сайын ізгілікке бастайды. Осыдан екі жыл бұрын Рим папасы Крест жорықтарының адамзатқа келтірген зардабы үшін барша әлем алдында кешірім сұрағаны да жұрттың есінде. Бүгінгі ұрпақ адамзат тарихын білуге тиіс жәнесодан сабақ алғаны ләзім. Біздің елдің тарихыда әлем тарихының бір бөлігіекені шүбәсіз шындық. Мақалада біздің елде осы крест жорықтары қалай түсіндіріледі, қандай баға беріледі деген ой төңірегінде қалам тербейміз.

Түйін сөздер: шіркеу, крест жорықтары, идеология, мұсылман елдері, Рим папалары

Картабаева Е.Т.¹, Бахрадин Г.Ж.²

к.и.н., доцент кафедры всемирной истории, источниковедения и историографии КазНУ им. аль-Фараби Kartabayeva66@gmail.ru

2 магистрант Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, истории, археологии и этнологии Gulka_23_06_94@mail.ru г. Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ИДЕОЛОГИИ КРЕСТОВОГО ПОХОДА

Аннотация

Одним из наиболее важных вопросов мировой истории являются двухсотлетние кампании западноевропейских христиан в мусульманские страны на Ближнем Востоке. Он был введен в историю под именем Крестовый поход. Крестовый поход оставил в истории черный след. Церковь подстрекала простой народ на поход под дебузоле «Это желание бога». Но ее плана не суждено было исполниться. Войны уничтожили простой народ. Меловой регион известен столетними дискуссиями с европейскими историками. В то же время полны удачей идти в ногу с годами. Два года назад папа назвал мела ради алчности сокровищ римского мира. Сегодняшнее поколение должно знать историю человечества, и стоит позаботиться о старике. Несомненно, частью нашей истории является реальность нашей страны. В этой статье мы рассмотрим некоторые из наиболее распространенных крокодилов в нашей стране и как их сделать.

Ключевые слова: церковь, крестовые поход, идеология, мусульманские страны, Рим папа Kartabayeva E.T. ¹, Bakhradin G.Z. ²

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History, Source Studies and Historiography of Al-Farabi Kazakh national University KazNU Kartabayeva66@gmail.ru

2master's student of al-Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan Gulka_23_06_94@mail.ru

FORMATION OF THE IDEOLOGY OF THE CRUSADE

Abstract

One of the most important issues in world history is the bicentennial campaign of Western European Christians in Muslim countries in the Middle East. It was introduced into history under the name Crusade. The crusade left a black mark on history. The church incited ordinary people to go on a campaign under the debut of "This is the desire of God." But her plan was not destined to be fulfilled. Wars destroyed the common people. The Cretaceous region is known for centuries of discussions with European historians. At the same time, wormwood manages to keep up with the years. Two years ago, Pope named chalk for the greed of the treasures of the Roman world. Today's generation should know the history of mankind, and it is worth taking care of the old man. Undoubtedly, part of our history is the reality of our country. In this article we will look at some of the most common crocodiles in our country and how to make them.

Keywords: church, crusade, ideology, Muslim countries, Rome dad

XI-XIII ғасырларда батыс пен шығыс өркениетінің тарихында айрықша із қалдырған оқиғалардың қатарын «Крест жорықтары» толықтырады. «Крест жорықтары» («croisade» сөзі) термині XV ғасырдың соңында пайда болды. Бұл атау XII ғасырда-ақ француз тілінде «se croiser» деген мағынада таралып, христиандықтардың Палестинаға қарай бағытталған әскери жорықтарына және Иса пайғамбардың табыты орналасқан қасиетті жерді, Иерусалимді қайтарып алуға негізделеді. Крестшілердің басты мақсаты – Иерусалимді қайтарып, қаланы мұсылмандардан азат ету болды дегенмен де, Рим папалары өз биліктерін Шығыс елдеріне орнатуды аңсады. Олар Шығысқа жорық Римге православие шіркеуін де бағындыруға көмектеседі деп есептейді. Бұл, шын мәнінде, батысеуропалық корольдердің, рыцарлардың Жерорта теңізі бойындағы Шығыс елдеріне жасаған әскери – отаршылдық экспансиясы еді.

Шіркеу – Шығысқа жорықты ұйымдастырушы. Ислам әлеміне қарсы жорыққааттануды II Урбан папа бастады. Ол 1095 жылы Клермон қаласында (Франция) шіркеу жиынында мыңдаған дінбасылар мен халықтың алдында сөз сөйледі. Халықты Византияның түрік салжұқтарына қарсы күресіне көмектесуге, Иса табыты жатқан Иерусалимді мұсылмандардан азат етуге шақырды. Папа бұл жорыққа қатысқандардың барлық күнәсі кешіріледі, шайқаста қаза тапқандар о дүниеде пейішке барып, рақатқа бөленеді деп жариялады. Папа киелі жердің байлығы мен құнарлылығы туралы даескесалды. II Урбанның қаһарлы сөзі жиынға қатысушыларға ерекше әсер етті. Олар тізерлеп отырып, Құдай табытын азат ету үшін өмірлерін аямайтыны туралы ант берді. «Құдай осыны қалайды» деп айқайлап жүріп, сол жерде маталардан крест қиып алып, оны киімдеріне тіге бастады. Бұл христиан жауларына қарсы жорыққа аттанушының белгісі болды. Шіркеу крест жорықшыларына көптеген жеңілдік жасады. Олар қарыздарын төлеуден босатылды, олардың дүние-мүліктері мен отбасылары шіркеу қамқорлығына алынды. Папаның Шығыс елдерінің шұрайлы жері туралы, онда кедейлердің тез байып кететіні туралы үндеуі кедейлер арасында рақат өмірге бөлену үмітін қоздырды. Осындай уағыздың нәтижесінде, 1096 жылдың көктемінде Франция мен Германияның ондаған мың кедей шаруалары «қажылық жорыққа» аттанды [1]. Аш-жалаңаш кедейлер жолдарындағы венгрлердің, болгарлар мен гректердің жерлерінен өтіп бара жатып, жергілікті халық-

тардың азық-түлік, мал-мүліктерін тартып алды, тонаушылыққа ұшыратты, қарсыласқандарын өлтіріп, зорлық-зомбылық жасады.

Крест жорықтарының себептері VII ғасыр ислам дінінің өрлеп, христиан дінінің дағдарысқа ұшырау кезеңі болды. Келесі екі жүз жылдықта Батыстағы өмірдің барлық саласына Рим папасының жоғарғы билігі орнады. Мұндай тоталитарлық (жойқын) билік христиан әлемінің дағдарысын онан сайын күшейтті. Ислам беделінің өсуі христиандықтың көзіне шыққан сүйелдей болды. Батыс ислам өктемді-гінің етек алуын қаламады. Бірақ бір ортақ мақсаттың болмауы христиандардың мұсылмандар әлеміне қарсы бірігуін тежеп қалды. Батыстың бірде-бір елі мұсылмандар қол астына көшкен жерлерге басып кірген жоқ. Тек дінбасылары ғана киелі жерге қажылыққа баратын діндарларды қолдарына қару алып, мұсылмандарды Иерусалимнен қуып шығуға шақырып жатты.

1095 жылы Византия императоры Алексей I Комнин империяға қауіп төндіріп тұрған түріктерге қарсы шығу үшін Батыс Еуропаның христиандық мемлекеттерінен көмек сұраған. Себебі 1071 жылы Манцикерт маңындағы шайқаста византиялық әскерлердің түріктерден тас-талқаны шығып күйрей жеңілгеннен кейін Византия империясының жағдайы аса мәз емеседі. Содан кейінгі болған жайттар 1-ші Крест жорығы деген атқа ие болды. Бұл жорық барысында крестшілер бірталай ұрыстарда жеңіске жетіп, ішіндегі ең үлкені 1099 жылы Иерусалимді жаулап алуы еді. Бірақ сол бірінші Крест жорығы кейіндеу 200 жылдық қантөгіс соғыстың бастамасы болды. Крест жорықшыларының алғашқы топтарында дұрыс басшылық та болмады. Сондықтан ұйымдастырылуы жағынан нашар еді. Дінге аса берілген тобырлардан да айырмашылықтары айтарлықтай емес. Олардың 1096 жылы жазда Венгрия территориясына баса көктеп кіріп, жолындағы елді мекендерді тонап жатқан кездерінде үш дүркін қарсы шабуылға кездесіп, сәтсіздікке ұшырады. Содан соң дін уағызында жұрт көңілінен шыға білген Петр Пустыниктің бастауы-мен «Шаруалар крест жорығы» деп аталынған қарапайым жандар 1096 жылы тамызда Константинополь-ге келді. Византия императоры бұл тәртіпсіз 180000 тобырдан құтылу үшін оларды Анталияға аттандырған. Түріктер оларды қырып жібереді. Ал Петр Пустыник Константинопольге қашып келеді. Содан Петрдің крест жорықшыларын Құдай қолдайды дегені өтірікке айналады. Бұл басқаларға сабақ болды. Алексей I мұндай күшпен ислам армиясына қарсы төтеп бере алмасын түсінген соң 1096 жылы 15 тамыз-да ұйымдастырылуы жағынан әлдеқайда тиімді болған Крест жорығын бастады. Олардың құрамында Еуропаның белгілі феодалдары басқарған әскери тәртіпке келтірілген армия болды. Армия ішінде ұрыс-тарда өздерін көрсете білген жандар да көп еді. Ірі феодалдардан құрылған армия қару-жарақ жағынан да, әскери дайындық жағынан да, қала берді біркелкі рыцарлық киім үлгілерінен де ерекшеленіп тұрды. Олар арбалет сияқты атқыш құралдармен жабдықталған. Әртүрлі бағыттармен жүрген Крест армиясының жорықшылары Константинопольде қосылды. Крест жорығының негізгі басшыларының бірі Готфрид Бульонский болды. Ол Константинопольға 1096 жылы желтоқсанда жетті [2].

Бірінші Крест жорығында мұсылман жағынан да, христиан жағынан да ұйымдастыру шаралары нашар болды. Себебі, екі жақтың да армия қолбасшыларының әрқайсысы өзінің жеке мүддесін, мақсатын алға қоюға тырысты. Сонымен қатар, мұсылман және христиан жағында да тәуелсіз діни ұйымдардың өкілдері жағаласып, олар да бұл соғыста өз мақсаттарын көздеді. Сол уақыттағы өкімет пен саяси ұйымдардың әрқалай ұстанымдарын қазіргі оқырмандардың түсінуі өте қиын. Мұсылмандар жағы 4 негізгі басшылықтан тұрды. Христиандар осыларға төтеп беруі керек болатын. Бірақ бұл төртеуі өзара ұдайы кикілжінде жүрген. Мұсылман әлемінің дәстүрлі басшысы Халиф Бағдаттаорныққан Абассид әулетінен еді. Бірақ 975 жылы олардың саяси және діни билігін Фатимидтер әулеті тартып алмақ оймен талас туғызды. Олар исламның бір бұтағы шииттер болатын. Өз иелігін Каирден басқарып отырды. XI ғасыр барысында жас әрі мықты қаруланған түркі халқының армиясы (соның ішінде негізгісі селжұқтар) Орта

Азиядан Таяу Шығысқа қарай аттанады. Бұлар исламның суниттік бағытын ұстанған. Сол кезде селжүктер қазіргі Иран мен Ирак территориясының біраз бөлігін басып алып, үлкен империя орнатады. Бұлар өздерін абассидтердің «қорғаушысы» атанып, Сириядан фатимидтерді ығыстырып жібереді. 1071 жылы Манцикерт маңындағы шайқаста византиялықтарды талқандап, Анатолияның үлкен бөлігін басып алған. Бірақ көп ұзамай өз ішінде бір-бірімен қас болған бірнеше топқа бөлініп кетеді. Сөйтіп, 1090 жылы алғаш крест жорықшыларына бір-бірімен жауласып жатқан мемлекеттің күші қарсы тұрады [3]. Анатолийдің орталық бөлігінің көбін Қылыш Арслан басқарған Рум селжүктер сұлтандығы жайлаған еді. Анатолийдің солтүстік-шығыс жағындағы Данишмендидер өздерінің тәуелсіздігі үшін Рум сұлтандығымен күресе отырып, христиандықтармен де соғысқа дайындалып жатты. Данишмендидер түрік халқының түркмендер тобына жатады. Анатолийді жаулап алған селжүктер мен данишмендидер әулеті көшпелі тұрмыс кешкен. Олар сол жерді мекендеген христиандардың қалалары мен елді мекендеріне биліктерін жүргізді. Крест жорықшылары қазіргі Сирия территориясына кірген бойда өз алдына жеке селжүктер мемлекеті болып саналатын Ұлы селжүктер сұлтандығы жауынгерлерімен қақтығысып қалады. Бұл жергілікті әмірлердің қолдауымен құралған әскери-техникалық жүйесі бар қуатты мемлекет еді. Алайда Сирия әмірліктерінің бір-бірінің ынтымағынан гөрі келіспеушіліктері басым түсіп жататын. Сол жағдай-ды Крест жорықшылары өте жақсы пайдалана білді. Олар Иерусалимге мұздай қаруланған 1250 рыцарь мен 10000 жаяу әскерімен жақындаған кезде фатимидтер мен селжүктер сол қала үшін өзара таласып жатқан. Крест жорықшыларының селжүктерге қарағанда теңіз флотынан да басымдықтары болды [4]. Крест жорықшылары 1097 жылдың қазанында Антиохияға жақындады. Бұл Сирияның солтүстігіндегі Ұлы селжүк сұлтандығымен шектесіп жатқан қала болатын. Бірақ крестшілерге Антиохияны алу оңайға түспеді. Қаланың үлкен бөлігіне мықты бекініс жасалған еді. Соған байланысты Крест жорықшылары қаланы толық қоршай алмады. Крестшілердің аттарына жем-шөп жетіспегендіктен аштан қырыла баста-ды. Раймунд Тулузкіге тың аттар сатып алу үшін 500 маркі бөлуіне тура келді. Бірақ олар Антиохияның теңіз жақ бетін қатты қадағалап тұрды. Оларға қазан айында Сен Симеон мен Александретта порттары-нан келіп жеткен көмектің қайта күш алуларына әсері мол болса да қамал қорғанысын бұза алмады. Тіп-тен Крест жорықшыларының қаланы ала алмауы да мүмкін еді. Егер Боэмунд қаланың оңтүстік-шығыс-сындағы мұнара гарнизонының бастығымен жасырын түрде келіспегенде. Сол мұнарадан кірген крестші-лердің бір бөлігі қала қақпасын ашып, қалғандарына қалаға лап қоюына жағдай туғызды. Мұсылмандар-дың Кербоға басқарған армиясы қиян-кескі шайқаста қаланы тастап шығуға мәжбүр болды[6].

Иерусалим Крест жорықшыларының басты мақсаты болатын. Бірақ жорықшылар қаланы бір ай қан төгісоғыстан кейін барып алады. Антиохияны жаулап алған жорықшылар енді Иерусалимге бет бұрды. Бұл кезде Иерусалим фатимидтердің қолында еді. Осы арада жорықшылар мен фатимидтер арасында келіссөздер жүре бастады. Фатимидтер селжүктерге қарсы күресте кресшілер көмектесетін болса, Иерусалимді шайқассыз беретін болды. Бірақ келіссөзден еш нәтиже шықпады. Крест жорықшылары Акканы артқа тастап, оңтүстіктегі Фатимидтер жеріне аяқ басты. Сол жерде фатимидтердің кәсіпшілері Крест жорықшылары елді мекендерін шаппасы, ат-көліктерін жем-шөппен қамтамасыз етуге келісті. Сөйтіп, 7 маусым күні крест жорықшылары Иерусалим қақпасының алдына келеді.

XI ғасырда Фатимидтердің қарамағындағы Иерусалим 1033 жылғы жер сілкінісінен кейін қайта қалыбына келтіріліп, жайнап тұрған кезі болатын. Қалада ірі еврей және христиан орталықтары болатын. Селжүктер билеп тұрған кезде бұл орталықтар қатты зардап шеккен еді. Сондықтан олар 1098 жылы Фатимидтердің келуін қуана қарсы алды. Иерусалимді алу жөніндегі шешуші шабуыл 1099 жылдың 13-15 шілде күндері болды. Крест жорықшылары қорғаныс ретінде қолданып жатқан мақта мен ағаш жаңқа-лары толтырылған қаптарды өртеп, 15 маусым күні Иерусалимнің солтүстік қақпасы арқылы

қалаға кіре-ді. Солтүстіктен кірген жорықшылар үлкені-кішісі демей жолындағы барлық еврейлер мен мұсылман-дарды қыра бастайды. Арабтардың айтуынша Иерусалимде 70000 адам қырылған екен. Қалада фатимид-тердің әскерлері тосқауыл көрсетуге тырысқанымен, Крест жорықшылары дегеніне жетіп, мұсылмандар-дан қасиетті қала Иерусалимді тартып алады. [7]

Крест жорықтары Таяу Шығыс халықтарына сансыз шығын әкелді сонымен бірге материалдық және мәдени құндылықтарды жойды. Жорықтар (әсіресе Төртінші крест жорығы) Византиялық империя күшін әлсіретіп, оның 1453 ж. құлауын тездетті. Крест жорықтары сәтсіздікпен аяқталды, сол себепті ортағасырлық Еуропа алдында тұрған ұзақ мерзімді проблемалардың біреуін де шешпеді. Крест жорық-тары белгілі бір уақытқа Батыс Еурпаның демографиялық, әлеуметтік және саяси алаңдаушылығын әлсі-ретті. Бұл өз кезегінде Франция мен Ұлыбританияда патшалық билікті күшейтуге және орталықтанды-рылған ұлттық мемлекеттердің құрылуына әсерін тигізді. Крест жорықтары католиктік шіркеудің уақыт-ша күшеюіне әкелді: шіркеу өзінің қаржылық жағдайын нығайтты, өз әсер ету шеңберін кеңейтті, осыдан кейінгі тарихта маңызды рөл ойнаған жаңа әскери-діни институттар ордендер құрылуына әсер етті. [8]

Шығыс елдерінің – жабайылар екені туралы Еуропалықтардың дүниетанымын өзгертті. Араб мәде-ниеті Еуропада жорықтардан кейін белсенді түрде тарай бастады. Католиктік шіркеудің қоғамда беделі нашарлай бастады, себебі халық оған сенуден қалды және папалықтың өз мүддесі бар екеніне көзі жетті. [9]

Осы уақытта еуропада Реформаларға көбінесе діни алғышарттар пайда болды, ол өз кезегінде протес-тантизм мен гуманизмге әкелді. Христиан әлемінде мұсылман әлеміне деген жаугершілік (дұшпандық) стереотип нақты орны алды. Еуропалықтар шығыстан көп нәрсе алды. Еуропалықтардың тұрмысы өзгер-ді. Олар тазалықты сақтай бастады, моншаларда шомылуды бастады, киім-кешектерін ауыстыра бастады. Феодалдар байлыққа ұмтыла бастады ал ол үшін ақша қажет болды, сол себепті Еурпада сауда-ақша қатынастары дами бастады. Крест жорықтардан кейін еуропалықтардың өміріне мұсылмандардың көптеген дәстүрлері келді. [10]

Жалпы, крест жорықтары Батыс Еуропа елдері тарапынан жүргізілген әділетсіз, басқыншылық соғыстар болды. Бұл соғыстар дүниежүзілік өркениеттің дамуына едәуір кедергі келтірді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. GROUSSET (R.): Histoire des Croisades et du Royaume franc de Jérusalem, 3 vol. Paris. – 1935. (Втексте сокр.: Рене Груссе.)
2. PRAWER (J.): Histoire du Royaume latin de Jérusalem (на иврите), 2 vol. Jérusalem, 1963; Paris. – 1969
3. Виганд из Марбурга. Новая Прусская хроника / Пер. с лат. Н.Н. Малишевского. – М.: Русская панорама, 2014. – 256 с
4. Виллани Джованни. Новая хроника, или История Флоренции / Пер. М.А. Юсима. – М.: Наука, 1997. – 552 с.
5. Виллардуэн Жоффруа де. Взятие Константинополя / Песни труверов / Под ред. А.Михайлова. – М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1984. – 320 с.
6. Жуанвиль Жан де, Виллардуэн Жоффруа де. История крестовых походов. – М.: ЗАО «Центрполиграф», 2008. – 352 с.
7. Вениамин Тудельский. Книга странствий раби Вениамина / Пер. П.В. Марголина // Три еврейских путешественника. — М.: Иерусалим: Мосты культуры, Гешарим, 2004. – С. 57-256.
8. MICHEL le SYRIEN, Chroniques, éd. V. CHABOT. Paris. — 1904. (В тексте сокр.: МихаилСириец.)
9. Эсбридж Томас. Крестовые походы. Войны Средневековья за Святую землю / Пер. Л.А. Игоревского. – М.: ЗАО «Центрполиграф», 2013. – 734 с.

10. Тарик Али. Столкновение цивилизаций. Крестовые походы, джихад и современность.
– М.: ООО «АСТ»; Астрель, 2006. – 528.